



Медіа та проти́дія наси́льству

ПОСІБНИК ДЛЯ ЖУРНАЛІСТІВ І ЖУРНАЛІСТОК



Canada



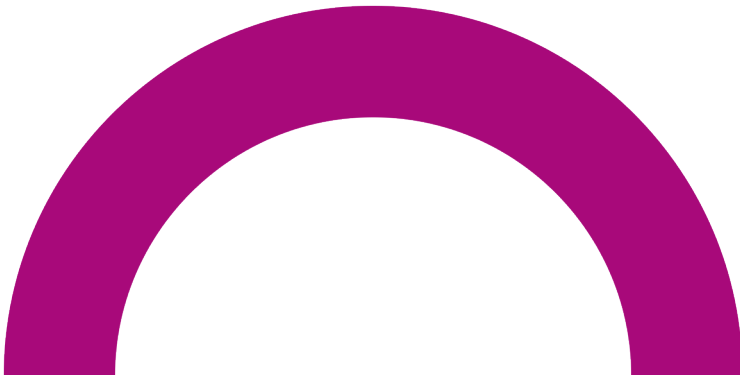
Медіа не лише інформують аудиторію про те, що відбувається навколо. Вони здатні впливати на ставлення читачів до подій та явищ. Цей вплив може бути позитивним, коли йдеться про привернення уваги до гострих проблем. Також він здатний спричинити негативні наслідки, коли журналістські матеріали поглиблюють стереотипи про певні явища.

Цей посібник доступно розповідає, як медіа краще працювати з темою насильства. Важливо не травмувати потерпілих і заохотити їх звертатись по допомогу. Професійні журналістські матеріали можуть не лише допомогти розірвати коло насильства свідкам і постраждалим, а й попередити майбутні випадки насильства. Тому необхідно пояснювати аудиторії, що жодному насильству, якої б форми воно не набувало, немає виправдання.

Посібник для медіа створений за підтримки UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні, спільно з ГО «Інтерньюз-Україна» у рамках інформаційної кампанії «Розірви коло», що реалізується у партнерстві з Міністерством соціальної політики України за підтримки уряду Великої Британії.

Зміст

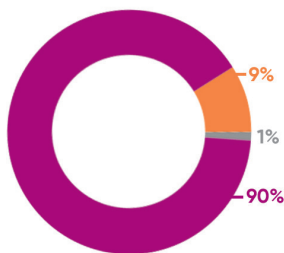
1. Що таке ґендерне та домашнє насильство?	3
1.1 Чому взагалі варто писати про насильство?	4
1.2 Що вважати насильством?	5
2. Насильство та закон	6
2.1 Хто відповідає за протидію та запобігання насильству?	6
2.2 Роль поліції	8
2.3 Де постраждалі від насильства можуть отримати допомогу	8
3. Писати про насильство. Як?	11
3.1 Три «ні» в написанні матеріалів про насильство	13
3.2 Як говорити з постраждалими від насильства?	15
3.3 Журналістські стандарти та матеріали про насильство	16
3.4 Як вплинути на аудиторію?	18
Корисні джерела	20



1. Що таке ґендерне та домашнє насильство?



В Україні кожна четверта жінка у віці 15–49 років за своє життя принаймні раз постраждала від фізичного чи сексуального насильства¹



90% тих, хто звертався щодо насильства в сім'ї до органів держави у 2013–2018 роках, були жінки. Чоловіки – 9%, діти – 1%



Лише кожна третя постраждала від насильства жінка звертається по допомогу

Коли ми чуємо «насильство», часто уявляємо собі побої чи зґвалтування – насправді це поняття набагато ширше. Насправді багато з форм насильства в суспільстві вважаються чимось нормальним.

Так, **ґендерно зумовлене насильство** означає будь-які дії, які вчиняються проти волі людини. Ґендерним називають насильство, що базується на соціально визначених відмінностях між жінками та чоловіками, а також на дискримінації за статтю. За статистикою від такого насильства набагато більше потерпають жінки, проте це не означає, що чоловіки не можуть бути постраждалими.

Домашнє насильство – це насильницькі дії, які вчиняються зі сторони близьких людей. Не завжди йдеться про подружжя – бувають випадки насильства між батьками й дітьми (в тому числі дорослі діти можуть чинити насильство над батьками), братами й сестрами та будь-якими близькими людьми. При цьому, діти, що стали свідками сцен насильства, теж вважаються потерпілими.

Домашнє насильство найчастіше носить системний характер і люди потерпають від нього роками.

1 Національне репрезентативне опитування "Дослідження поширеності насильства щодо жінок і дівчат", UNFPA, Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні
2 Дані Міністерства соціальної політики в Україні

1.1 Чому взагалі варто писати про насильство?



Кожен третій чоловік і кожна п'ята жінка вважають, що можна виправдати фізичне насильство чоловіка стосовно дружини

Медіа не лише інформують, а й здатні формувати суспільну думку та боротись із вкоріненими в суспільстві стереотипами.

Наразі в Україні за даними опитування UNFPA кожен третій чоловік та кожна п'ята жінка вважають, що можна виправдати фізичне насильство чоловіка стосовно дружини. І майже половина населення вагаються з відповіддю на запитання, що таке психологічне та економічне насильство.

Саме цю ситуацію медіа можуть виправити.

Проте є принаймні три проблеми:

- 1** Часто матеріали написані в стилі кримінальної хроніки і без реальних історій людей.
- 2** Надмірна драматизація та віктимізація доль героїв публікацій лише посилюють вплив стереотипів і ускладнюють життя постраждалих від насильства.
- 3** Відсутність суспільної користі через брак коментарів фахівців, які професійно працюють з темою, а також переліку служб, до яких можуть звернутись постраждалі.

Уникнути цих проблем можна, якщо:



брати за основу реальні історії людей



доповнювати матеріали коментарями фахівців, які професійно займаються цією тематикою

1.2 Що вважати насильством?

Нам часто здається, що ми точно здатні визначити, що ж є насильством. Проте це не завжди так. Гендерно зумовлене насильство може бути фізичним, сексуальним, психологічним, економічним.



Фізичне насильство не обмежується побоями. Сюди також відносяться ляпаси, стусани, штовхання, щипання, кусання й інші тілесні ушкодження, а також закривання когось у квартирі, обмеження його пересування та залишення людини в небезпеці.



Економічне насильство пов'язане з позбавленням житла, їжі, одягу, майна, документів, залишення без піклування, обмеження доступу до лікування. Також насиллям є заборона працювати та вчитись. В Україні від такого насильства, окрім жінок, часто страждають люди похилого віку, яких позбавляють права розпоряджатись власними доходами. Прикладом такого виду насильства є ситуація, коли чоловік забороняє жінці працювати, контролює всі її витрати та змушує жінку звітувати за кожну витрачену гривню.



Сексуальне насильство включає будь-які дії сексуального характеру без згоди людини. До такого насильства відноситься примус до будь-яких сексуальних дій або ж погрози змусити людину до небажаного сексу. Сексуальне насильство та зґвалтування може статися і в шлюбі.



Психологічне насильство не пов'язане із заподіянням фізичної шкоди (хоча часто її супроводжує) та містить образи, приниження, погрози, залякування. Будь-які словесні образи чи погрози, що змушують людину почуватись приниженою, нажаханою чи в небезпеці є проявами психологічного насильства. Прикладами є ситуації, коли партнер чи партнерка без дозволу перевіряє телефон своєї половинки, забороняє спілкуватися з вибраними людьми чи одягати певні речі, постійно дорікає за недоліки в зовнішності тощо. Більше типових ситуацій [тут](#).³

Багато з проявів перерахованих форм насильства часто помилково вважають внутрішніми сімейними справами, в які не мають втручатись сторонні люди. Проте саме найближчі люди можуть зіграти рятувальну роль у житті постраждалих. Більше того, насильство – не просто сімейні чвари, а злочин, що порушує права людини.

3 <https://bit.ly/33xllj2>

2. Насильство та закон



Залежно від конкретного випадку насильницьке поведіння карається громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин або ж арештом до п'яти років

Залежно від конкретного випадку насильницьке поведіння карається громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин або ж арештом до п'яти років. Постраждалі від насильства захищені законом, а кривдники мають нести відповідальність.

Насильству слід запобігати та протидіяти.

Саме до запобігання насильству потрібно долучитись медіа – журналісти можуть пояснити своїй аудиторії види насильства, його причини та наслідки, а також працювати на попередження: розвінчувати стереотипи про роль жінки та чоловіка в суспільстві. Протидія насильству включає надання допомоги постраждалим і притягнення до відповідальності кривдників.

2.1 Хто відповідає за протидію та запобігання насильству?

За протидію та запобігання домашньому насильству відповідає кожен громадянин і громадянка. Проте на державному рівні цю роботу координує Міністерство соціальної політики та його регіональні підрозділи. На регіональному та місцевому рівнях – місцеві адміністрації.



Спеціалізовані органи, що займаються протидією насильству:

- служби у справах дітей;
- уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;
- органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти;
- органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;
- центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- суди та прокуратура.

Постраждалим можуть допомогти:

- центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- притулки для дітей;
- денні центри соціально-психологічної реабілітації та допомоги;
- територіальні центри соціального обслуговування;
- кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству;
- мобільні бригади соціально-психологічної допомоги.

Пишучи для регіональних видань, надайте в кінці матеріалу контакти таких установ, щоб ваші читачі в разі потреби могли звернутися по допомогу.

2.2 Роль поліції



Поліція допомагає постраждалим, направляючи їх у центри допомоги (такі як притулки та денні центри для постраждалих від насильства), і відповідає за покарання кривдників.

Так, є кілька заходів покарання:

- заборона спілкуватись із постраждалими й наблизитись до них на певну відстань. Таке обмеження може накладати поліція (тоді воно називається **терміновим заборонним приписом** терміном до 10 діб) або суд (тоді це обмежувальний припис тривалістю від 1 до 6 місяців з можливістю продовження);
- проведення з кривдником профілактичної роботи;
- направлення на проходження програми для кривдників;
- у разі фізичного насильства може йтися про громадські роботи й арешт.

2.3 Де постраждалі від насильства можуть отримати допомогу



Притулок – це установа для тимчасового безпечного проживання та надання комплексної допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства, щодо яких існує загроза їх життю чи здоров'ю.

- Безпечний простір для проживання жінок (жінок із дітьми) на визначений термін (до 1 місяця з можливістю продовження тривалості перебування за певних обставин).
- Психологічна, соціальна та юридична допомога для вирішення ситуації.

Адреси притулків є секретними і потрапити до таких установ постраждала може лише шляхом перенаправлення від інших служб.



Близьким до формату притулку є робота **денного центру надання допомоги**. Головна відмінність – відсутність можливості проживання, відповідно адреси центрів є відкритими. Людина може звернутися по допомозі самостійно.



Національна «гаряча лінія» з протидії домашньому насильству, гендерній дискримінації та торгівлі людьми:

116 123 або **0 800 500 335**. Безкоштовна, анонімна та цілодобова.

- Психологічна, соціальна та юридична консультація щодо вирішення ситуації насильства.
- Перенаправлення постраждалих до доступних сервісів допомоги.





Пункт невідкладної медичної допомоги (ПНД) – це кабінет на базі багатопрофільної лікарні, де працює кваліфікований персонал та сучасна техніка.

Тут є необхідні препарати та засоби для:

- захисту репродуктивного здоров'я;
- профілактики ВІЛ;
- лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом;
- запобігання небажаних вагітності;
- невідкладної допомоги жертвам зґвалтування.

Пункти невідкладної медичної допомоги – це:

- конфіденційність та анонімність (відсутність жодної реєстрації особи, окремий вхід);
- безкоштовні послуги;
- доступність (інклюзивне обладнання);
- обізнані лікарі (пройшли спеціальні тренінги);
- багатогранна допомога (тісна співпраця з Центрами соціально-психологічної допомоги).



Важливою ланкою протидії насильству є **мобільні бригади соціально-психологічної допомоги**:

1. Виїжджають на виклик про випадок насильства та планово спостерігають за громадою.
2. Негайно надають психологічну допомогу на місці.
3. Повідомляють постраждалим як отримати подальшу допомогу (правову, медичну, психологічну), соціальний захист, перенаправляючи їх до відповідних служб.
4. Спілкуються з медіа та надають професійні коментарі, допомагають журналістам, які працюють з темою насильства.

3. Писати про насильство. Як?

Нехай це звучить цинічно, але щоб достукатись до читача, треба в першу чергу писати цікаво, навіть на такі важкі теми. Якщо ви в матеріалі надасте статистику та передрукуєте інформаційну брошуру фахових організацій, цю публікацію ніхто не прочитає. Це очевидно.

Проте якщо ви гнатиметесь за «дешевим» інтересом аудиторії, описуючи «криваві подробиці» насильницьких сцен ваших героїв, ви не тільки травмуєте постраждалих, а й завдаєте шкоди всьому суспільству.

Отже, **кілька правил**, щоб матеріал про насильство був цікавим, не завдавав нікому шкоди та був суспільно корисним:

ПРАВИЛО 1

Контент має містити **історію конкретних людей** або базуватися на розмові із фахівцями, які будуть готові навести приклади.



“ Катерина терпіла побої десять років і нарешті наважилась звернутись по допомогу: тепер чоловік у тюрмі, а на шиї Катерини двоє дітей



Такі матеріали нікому не допоможуть розірвати коло насильства

Люди люблять читати про людей. Історія в основі статті має бути з конкретними прикладами і не нести почуття безвиході та пітьми. У першу чергу варто намагатись допомогти людям, які опинилися в пастці насильства самі або спостерігають за цим в інших сім'ях, припинити мовчати та почати діяти.

Тому важливо писати історії успіху, коли, наприклад, жінка наважилась звернутись по допомогу та змінила своє життя. Слід уникати надто драматичних історій. Ліпше поширювати історії, якими можуть поділитися фахівці-надавачі послуг.

Не варто нехтувати порадами соціальних працівників про те, як менш травматично спілкуватися з постраждалими, щоб у матеріалі описати їхнє життя. Читайте як спілкуватися з постраждалими від насильства на стор. 15.

ПРАВИЛО 2

Текст має бути написаний живою мовою без жаргонізмів та канцеляриту.



« Існує кореляція між депривацією від батьків у ранньому дитинстві та схильністю людини в подальшому до вчинення агресивних дій



Такі тексти читати неможливо

«Чоловіком було вчинене насильство щодо своєї матері пенсійного віку, що місцевою поліцією та соціальними службами було кваліфіковано, як правопорушення з нанесенням тілесних ушкоджень середнього ступеню та зареєстровано відповідну постанову у РВМВС»

Ви можете перефразувати фахові коментарі від поліції, соціальних служб та психологів, переклавши їх на живу мову, уникаючи термінів та аббревіатур.

ПРАВИЛО 3

Звертайтеся по допомогу до фахівців.

Саме експерти допоможуть вам знайти героїв, порадять як з ким говорити, дадуть професійний коментар та вбережуть вас від помилок.

Зверніться за коментарем до:

- мобільних бригад;
- UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні;
- психологів;
- ГО «Ла Страда-Україна»;
- юристів та правозахисників;
- Національної поліції України;
- підрозділу "Поліна" Національної поліції України;
- журналістів, які є експертами в цій темі;
- представників влади;
- Урядової уповноваженої з гендерної політики;
- кризових центрів для жінок постраждалих від домашнього насильства, та центрів надання допомоги постраждалим від насильства в сім'ї;
- місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- міських центрів дитини.

3.1 Три «ні» в написанні матеріалів про насильство



«Ні» стереотипам

Часом автори не усвідомлюють, як власноруч у своїх матеріалах поширюють і вкорінюють стереотипи.

Деякі, на перший погляд, нейтральні фрази насправді зміцнюють міфи про насильство:

Міф: жінки провокують насильство



«Характер, звісно, в Наталі був непростий, а в Миколи – запальна вдача, то й вечори закінчувались часом стусанами»

Міф: насильство стається тільки в неблагополучних сім'ях



«Сім'я була не надто благополучна – матір пила, а батько повернувся з тюрми, то й не дивно, що спалахували сварки»

Міфи: насильство трапляється тільки в незабезпечених або сім'ях у складних життєвих обставинах, кривдники – психічно невірноважені люди



«Дивно, що в такій сім'ї відбувалося насильство! Адже Іван ніколи не був п'яницею чи невірноваженим»

Насильство може торкнутись будь-якої сім'ї. Жоден складний характер не виправдовує насильницькі дії. Зважуйте кожне речення.





Такі вислови не допоможуть постраждалим пережити травматичний досвід, а лише поглиблять його

«Ні» віктимізації

«Яка ж доля тепер чекає на нещасну дівчину, яку ще у вісімнадцять згвалтували?»

Покажіть сильних героїв, які змогли подолати насильство, або ж стали на шлях подолання.

Уникайте слова «жертви» – натомість доречно вживати: люди, що пережили/подолали насильство, постраждали чи потерпілі. Крім того, уникайте і слова «агресор» – натомість доречніше вживати «кривдник».



«Іван розлютився за зовнішній вигляд Наталі, міцно схопив за руку й дав ляпаса біля вуха. Вуха потемніло, там з'явилась гематома, Наталя кричала так, що почули сусіди»

«Ні» драматизації

Не варто вдаватися у деталі сцен насильства. Добирайте нейтральні слова та розкривайте ваших героїв, даючи слово їм самим. У розмовах з постраждалими не випитуйте деталі. А коли герої самі прагнуть переповідати найменші травматичні подробиці, м'яко переведіть тему в інше русло. Згодом людині може стати неприємно, що вона так відкрилась. Для зваженого якісного матеріалу детальний опис сцен насильства не потрібен.

Подібні драматичні подробиці змушують постраждалих знову переживати сцени насильства, почуватися «жертвами».

3.2 Як говорити з постраждалими від насильства?

Пряма мова завжди робить читача ближчим до героя. Давайте говорити в текстах своїм героям, аби вони самі розказали, як їм вдалося стати на шлях подолання. Хорошою ідеєю може бути публікувати не повністю інтерв'ю, а окремі цитати, або ж опустити свої питання, лишивши тільки текст від першої особи. Такий формат часто емоційніше сприймається читачем.



Для інтерв'ю треба обирати **комфортне, захищене від сторонніх місце**, де людині буде зручно говорити. Запитайте в героя, де б він чи вона хотіли б поговорити.



Пам'ятайте, що **людина може** в будь-який час, на будь-якому етапі інтерв'ю **відмовитись від публікації**. Часом журналісту це важко сприйняти, адже в матеріал було вкладено багато роботи, але поважайте своїх героїв і поставтесь із розумінням до їхнього травматичного досвіду.



Часто герої можуть не усвідомлювати, що мають право відмовитись відповідати на будь-яке ваше запитання. Нагадайте їм, що **інтерв'ю – це не допит, а розмова**.



І найголовніше (часто найважче) – **утримайтесь від будь-яких порад**, навіть якщо вас про це просять. Натомість – дайте контакти фахівців.



3.3 Журналістські стандарти та матеріали про насильство



Неупередженість

Пишучи про домашнє насильство, слід пам'ятати, що ви даєте майданчик висловитись людині й описуєте її проблему. Уникайте оціночних суджень і власних роздумів.

Оціночними судженнями можна вважати й прості прикметники. Вкажіть прояви агресії, дайте слово постраждалим.

Не беріть на себе слова інших людей. Найкраще будь-яку інформацію, яку ви не можете перевірити, передавати через пряму мову. Таким чином, ви даєте висловитись герою, а не берете відповідальність на себе. При цьому в розмові з постраждалими в жодному разі не висловлюйте сумніву в правдивості їхніх слів.

“ Чоловік завжди був агресивний



Це оцінка, а не конкретна інформація



Об'єктивність

Будь-яку інформацію про ситуацію з насильством бажано підкріплювати даними або фаховими коментарями (пам'ятайте, що всі коментарі треба перекладати на «живу» мову). Уникайте тверджень, за якими не стоять конкретні факти.

“ «Ірина працює вчителькою в Добропіллі, на роботі про ситуацію в родині старалась не розказувати»



Це буде порушення приватності

Приватність

Не фотографуйте постраждалих. Знайдіть інші зображення для ілюстрації матеріалу – абстрактні речі, вікно, руки тощо.

У жодному разі не використовуйте фото дітей, які якимось чином залучені в історію насильства.

Наполягайте на збереженні анонімності, навіть якщо сама героїня чи герой прагнуть розкрити свою особу. Ними може керувати, до прикладу, бажання помститись кривднику, але коли емоції вщухнуть, вони можуть пошкодувати. Не кожна людина, в тому числі після травматичного досвіду, здатна раціонально оцінити ризики.

Подумайте про неочевидні натяки на особу людини – обережно описуйте зовнішність і рід занять. Усі інтерв'ю і диктофонні записи тримайте під паролем, або видаляйте одразу після обробки.

Суспільний інтерес

Ви створите саме такі матеріали, які принесуть суспільну користь, якщо дотримуватиметеся етичних принципів та уникатимете відтворення небезпечних стереотипів.

Золоте правило будь-якого матеріалу про насильство: обов'язково вкажіть куди може звернутись людина, яка опинилась у ситуації насильства.

3.4 Як вплинути на аудиторію?

Аби ваш матеріал був дійсно впливовим, необхідно чітко усвідомлювати для кого ви пишете та з якою метою. Отже, працюючи над матеріалом про насильство треба:



1. Визначити свою **цільову аудиторію**

Варто уявити портрет вашого читача, аби краще зрозуміти власну аудиторію: вік, стать, місце проживання, потреби, смаки, очікування від прочитаного. Окрім загального портрету аудиторії вашого видання, не зайве буде уявити й аудиторію конкретного матеріалу.



2. Сформувати **цілі** матеріалу

Дайте собі відповідь на запитання, для чого ви пишете цей матеріал? Поінформувати? Закликати до дії? До якої дії?



3. Закласти **повідомлення**, яке має вплинути на аудиторію

Повідомлення повинно мати вільну дію. Під вільною дією розуміється вільний вибір людини робити чи не робити (наприклад, брати хабар чи ні). Скажімо, ми не можемо обрати нашим повідомленням «чому жінки страждають від насильства?», адже якби постраждалі могли обирати, то ніхто не хотів би бути скривдженим.



4. З'ясувати **групи впливу** на вашу аудиторію

Чия думка має значення для вашого читача? Наприклад, може йтися про колег, родичів, знаменитостей. Усе залежить від того, хто є авторитетом для вашої аудиторії. У виданні, де основним контентом є світська хроніка, доречно взяти коментар у знаменитості (цілий ряд українських зірок свого часу брали участь в інформаційних кампаніях проти насильства).



5. Визначити, що ці групи впливу думають про цільову аудиторію з точки зору самої аудиторії

Наприклад, свідок насильства вважає, що його колеги зреагують на його бездіяльність щодо інциденту насильства таким чином: «правильно зробив, що не втрутився не в свою справу».



6. Визначити емоцію цільової аудиторії, яка виникає під час її роздумів про себе від імені груп впливу

Наприклад, свідок почуватися впевненим у своїй правоті з погляду колег.



7. Змінити емоцію на протилежну та побудувати на її основі повідомлення, яке закладаємо завуальовано в медіа

Наприклад, авторитетна особа для вашої аудиторії підкреслить, що замовчувати насильство означає стати частиною злочину. І якщо ваш читач був свідком насильства, він чи вона ймовірно відчує сором за власну поведінку в очах авторитетної особи.

Три елементи переконливого матеріалу:

1 Достовірне джерело

Оберіть достовірне джерело інформації для аудиторії.

2 Емоційне звернення

Повинно бути закладене важливе почуття, яке впливає на аудиторію, що викликає довіру.

3 Логічність

У матеріалі не має бути логічних хиб. Текст чи відео повинні бути послідовними та не викликати в аудиторії сумнівів.

Корисні джерела

Сайт Фонду ООН в галузі народонаселення в Україні

ukraine.unfpa.org

Facebook-сторінка Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні

facebook.com/UNFPA.Ukraine

Сайт інформаційної кампанії "Розірви коло"

rozirvykolo.org

Facebook-сторінка інформаційної кампанії "Розірви коло"

facebook.com/rozirvykolo

Дослідження поширеності насильства щодо дівчат та жінок, проведене за підтримки Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні в 2015 році

Основні закони, пов'язані з протидією насильству

1. Закон України від 06.12.2017 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»;
2. Закон України від 07.12.2017 «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;
3. Закон України від 14.03.2018 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації»;
4. Закон України від 17.01.2019 «Про соціальні послуги».

